

НОВОТВОРИ З ПРЕФІКСОЇДОМ ЄВРО-

Функціонування мови як різновид когнітивної, тобто пізнавальної, діяльності розглядає мовознавчий напрям когнітивної лінгвістики, який когнітивні механізми та структури людської свідомості досліджує через мовні явища. Когнітивний аналіз з'ясовує, як мовні форми пов'язані зі структурами людських знань, а також те, як вони представлені в свідомості людини. А когнітивний аспект дослідження традиційних проблем словотворення дає змогу поглянути на ці проблеми глибше.

Когнітивна лінгвістика принципово змінює не тільки засоби вивчення таких складних та суперечливих явищ, як членування, похідність, мотивація та фразеологізація, інакше трактується їхня роль у словотвірній системі мови. Виділення саме цих процесів як основного об'єкта дослідження зумовлене їхнім особливим статусом бути механізмом формування мовної картини світу за допомогою словотворчих засобів. Окрім того, ці процеси взаємопов'язані та впливають як на морфемну структуру, так і на лексичне значення слова.

Когнітивний аспект передбачає аналіз мовних явищ у тісному зв'язку з носіями лінгвокультури. Центральним за такого підходу стає принцип антропоцентризму, сформульований ще В.Гумбольдтом. У сучасних працях мова вивчається як засіб пізнання, збереження та передання інформації про дійсність. І саме похідні слова відображають зв'язки між реаліями.

В основі людського сприйняття та відображення світу лежать цілком конкретні схеми. Людина осмислює об'єкти, фрагменти дійсності з різного погляду. Це можуть бути настанови на властивості самих реалій, на їхню оцінку, зв'язок з іншими об'єктами. У процесі освоєння дійсності людина знаходить щось нове, характерне для тієї або тієї реалії, чи помічає вже знайоме, що властиве й іншим об'єктам. Так формується мовна картина світу як результат пізнання дійсності. У пропонуваному дослідженні будемо розглядати словотворчі засоби як один із способів членування дійсності. Морфема, як і інші одиниці мови, є засобом вираження ментальних репрезентацій. Зазначимо, що поділ слів на морфеми зумовлений усією системою мови, яка є відображенням концептуальних зв'язків, що викликають у пізнанні носіїв лінгвокультури певні рефлексії. Тому важливим є розгляд системних ознак морфеми як складової морфемної структури слова, яку трактуємо в дослідженні як репрезентанта мотиваційних і концептуальних ознак.

Одним із сегментів репрезентації мовної картини світу окремого етносу є його словотвірна система. Словотвірна система кожної мови являє собою джерело психолінгвістичних, ментальних та лінгвокультурологічних мовних явищ, оскільки «в мові закріплений досвід тисячоліть психологічної та культурної інтроспекції її носіїв» [1, 27]. Саме словотвірний інструментарій дозволяє актуалізувати духовний та національно-специфічний потенціал та колорит носіїв нашої мови. Вибірковість словотвірного інструментарію, словотвірних засобів мови полягає в його безпосередньому мовному вираженні та залежить від індивідуально-особистісних установок кожної людини, яка належить до певної лінгвокультури.

Кожен етнос як носій мовного духу, носій мовної культури по-своєму інтерпретує відношення та зв'язки, що обумовлюють діяльність людини. Ще Ф. Гумбольдт наголошував на тому, що мова є діяльністю, енергією духу, оскільки в самій структурі мови «втілено світобачення народу, нації» [2, 140].

Отже, кожна мова фіксує та відображає «національну когнітивну картину світу» [4, 11], яка являє собою когнітивно-психологічну реальність, яка відбивається в мисленнєвій, пізнавальній діяльності народу, у фізичній та вербальній поведінці.

Когнітивний процес вивчення мови є очевидним, оскільки сам процес говоріння належить до когнітивних можливостей людини. Основним завданням когнітивної лінгвістики є опис мови як когнітивного феномена, в основі якого лежить поняття когніції. Під когніцією розуміємо множинність усіх ментальних структур та процесів, які властиві людині, окрім того, при утворенні нової назви в структурі похідного слова активізуються когнітивні структури, які лежать як в основі попередніх компонентів значення слова, так і належать новому значенню похідного слова.

Кожному народу притаманні індивідуальні предметні значення, когнітивні схеми, ментальні стереотипи, тому світобачення людини одного народу не можна перевести на світобачення іншого народу. Тому когнітивну природу словотворення із префіксоїдом ЄВРО- розглядаємо не саму по собі, а у взаємозв'язку із зовнішнім світом, внутрішнім світом людини, культурними та духовними цінностями окремого індивіда як представника певної лінгвокультури.

Лексеми з префіксоїдом ЄВРО- раніше вже були предметом дослідження у наших розвідках, проте, зважаючи на поповнення слів із вищезгаданим префіксоїдом, поставили за мету проаналізувати й інші іменники, які не були предметом розгляду раніше [3].

Останніми роками під впливом соціокультурного середовища та в умовах комунікативних потреб українська мова зазнала значних змін на всіх рівнях мовної системи. Однак потрібно враховувати, що будь-яка розвинута мова із багатими культурними традиціями тяжіє до збереження свого та «вбиранням» нового, що є передумовою збагачення та розвитку.

Для багатьох активних процесів, що відбуваються сьогодні в лексичі, словотворі, граматиці української мови характерне відображення принципів концептуалізації світу в мові. Але в той же час спостерігаємо і протилежні тенденції, коли чи під впливом зумовлених соціокультурних умов, чи під впливом життєвих позицій інших культур, що активно проникають в український мовний простір, багато мовних явищ починають відображати невластиві українській мові когнітивні, прагматичні та ціннісні орієнтири.

А. Вежбицька наголошує на важливій ролі для мовної картини світу як установка на емоційно забарвлене та оцінне відношення до світу та людей.

В українській мові останніми роками активні процеси в області словотворення характеризуються тим, що з чималою кількістю номінативних одиниць замість стилістично нейтральної лексики вибирається максимальна навантажена експресивною оцінкою лексема.

Аналізуючи новотвори за часів незалежності, окремо хотілось би зупинитись на іменниках, в яких у префіксоїда ЄВРО- розвивається семантика «кращий, супермодний». На нашу думку, українці за своєю ментальністю завжди прагнули до красивого життя, до всього прекрасного, що приносить моральне задоволення, що і породило такі деривати: **єврокамера** (європейська камера) – *У єврокамерах прекрасні сучасні умови... Єврокамера вражає...; єврокомунізм* (європейський комунізм) – *Почув це газда Ніколаєнко, та й полетів до України грушки вирубувати, бо треба єврояблуньки садовити, щоб потрапити до єврокомунізму; єврокомуніст* (європейський комуніст) – *наші комуністи – це не єврокомуністи, це сталінські комуністи; європарад* (європейський парад) – *У Києві виступи завершилися європарадом; європейськість* (європейський) – **Європейськість**. «Європейська Україна». *Україна належить до європейського континенту не лише географічно. Вона по праву належить до європейської цивілізації...; євроремонт* (ремонт) – **Євроремонт** як слово зовсім молоде. *Принаймні молодше за покійний «відеосалон». Воно з'явилося на початку дев'яностих і швидко стало загальноживаним; євросмак* (європейський смак) – *А тямти не тямти, що дорогою до комунізму треба щось їсти, а поки виростуть яблучка, торгівець на булонський базар з грушками вийде, бо євросмак зміниться чи ще щось там і яблучка Ніколаєнка знову по формі і за смаком не відповідатимуть єврогрушкам...*

Серед утворень найбільш часто трапляються назви, пов'язані з політичними реаліями країни, характеристики людей, їх назви відповідно до обраних професій. Демінутивні та аугментативні деривати в більшості носять зневажливий характер.

Стрімкий розвиток суспільства, прискорення темпу життя сучасної людини спричинили велику кількість утворень жіночих і чоловічих найменувань з префіксоїдом ЄВРО-, якими називають у нас людей, які приїхали з Європи, тих, які мають європейські манери, які люблять Європу: **європані** (пані) – *Одна європані нам у популярній формі пояснила, що їх треба не вмовляти, а здивувати; європка* (Європа) – *Ми мусим приймать за законом закон, Щоб швидше в Європі обняти європку. Про це лиш помрієш, поринеш у сон, Як будять тебе, щоб натискував кнопку; європолюб* (любити Європу) – *прем'єр Віктор Янукович «дозволив дихати» Міністерству закордонних справ, рахунки якого ще з 1 січня були заблоковані Державним казначейством, яким відає відомий «європолюб» Микола Азаров.*

В останні роки українці часто їздять в європейські країни. Це може бути як відпочинок, або звичайне робоче відрядження. У зв'язку з цим спродукувалися такі новоутворення: **євродень** (день в Європі) – **Євродень** Юлії Тимошенко; **єврокараван** (європейський караван) – *караван (вояз) по Європе: Деякі спостереження учасника єврокаравану; європоїздка* (поїздка) – *До європоїздки Прем'єра у Києві поставилися ревниво і недовірливо. Або, навпаки, приїзд іноземних громадян в Україну спонукав до утворення іменника євротурист (турист) – турист з Європи: Йде, наприклад, євротурист Хрещатиком, і раптом запитує вас, як кудись дістатися. А ви йому назустріч...*

Лексеми з префіксоїдом ЄВРО- дуже часто стали вживати письменники та журналісти у своїх матеріалах для створення комічного ефекту, відображення сучасного стану України як політичного, так і економічного, а також культурного. Таких складних іменників словник фіксує небагато: **євровіник** (віник) – *Гляди й викладе якийсь видавець чи Інститут Гете черговий «жмут різнокольорових євровіників» за ялово-постмодернові розумування в стилістиці перебирання «брудної білизни»; єврогрушка (європейська грушка) – *А тямти не тямти, що доро-**

гою до комунізму треба щось їсти, а поки виростуть яблучка, торгівець на булонський базар з грушками вийде, бо євросмак зміниться чи ще щось там і яблучка Ніколаєнка знову по формі і за смаком не відповідатимуть **єврогрушкам**; **єврояблуко** (європейське яблуко) – Нещодавно газда Ніколаєнко взяв українські груші та й поїхав на булонський базар. Підійшов до торгівця **єврояблуками** та й питає, що той думає про українські грушки; **єврояблунька** (європейська яблунька) – Почув це газда Ніколаєнко та й полетів до України грушки вирубувати, бо треба **єврояблуньки** садовити, щоб потрапити до єврокомунізму.

Фіксує словник і іменник **євробум** (бум) – підвищений попит на євро (єдину європейську валюту): Спонтанний «**євробум** «серед населення по обміну долара на «старосвітську даму» легко задовольняють українські банки шляхом завезення готівки єдиної валюти із закордону. Поява цього деривата свідчить про такі риси українців, як паніка, вміння економити «на чорний день», схвильованість і надмірну недовіру або в деяких рідкісних випадках довіру до політичної влади. А середній або низький рівень життя українського народу, іноді навіть заздрість до того, як живе європейське населення, спровокували зневажливе ставлення до іноземної валюти, яку вони почали називати **євриками** (євро) – зневажливо-іронічне ставлення до валюти країн Євро-союзу: Мама з Італії інвестує в розбудову господарства сякі-такі «**єврики**», то й чоловік вирішив не нести ті копійки до генделіка, а вклав у таку собі модерну огорожу.

Аналізовані лексеми в сучасній українській мові найбільш часто утворюються за допомогою префіксоїдів, суфіксів, складання слів або основ.

Семантика новоутворень, що демонструють продуктивність тих чи інших словотворчих засобів, відображає політичні та соціально-економічні зміни в Україні на рубежі ХХ-ХХІ століть, зокрема розшарування населення в матеріальному та соціальному плані, розвиток ринкових відносин, зміна ціннісних орієнтацій, розширення сфери бізнесу, інформатики, масової культури та ін. Словотворчий механізм української мови, що реалізується в сучасних дериваційних процесах, бере участь і у формуванні картини світу носіїв мови.

Специфіка дискурсу українських новоутворень за часів незалежності, що виявляється в зміні інформативної та посиленні інших функцій, що впливають, актуалізації особистісного начала, певним чином обумовлена соціалізацією і експресивізацією новоутворень, які, завдяки активізації тих чи інших дериваційних засобів і моделей, реалізації як узуальних, так і оказіональних способів деривації, виступають засобами номінації та оцінки актуальних соціальних реалій.

«Мова не лише, як дзеркало, пасивно відображає навколишнє життя, але і вміщується в нашу картину світу, у формування мовної особистості, накладається на те бачення світу, яке було сформовано у нас раніше, корегує його, змінює особистість, а відповідно, опосередковано і суспільне життя» [6, 620].

Результати дослідження відкривають перспективи подальшого вивчення проблем розвитку українських новотворів за часів незалежності у когнітивному аспекті.

Список використаних джерел

1. Апресян В. Ю. Метафора в семантическом представлении эмоций / Апресян В. Ю. – Вопросы языкознания. – 1993. – № 3. – С. 27–35.
2. Аверинцев С. С. Философский энциклопедический словарь / Сергей Аверинцев. – М. : Гардарики, 1989. – 329 с.
3. Беркещук І. С. Аналіз когнітивних аспектів у словотворенні української мови (на матеріалі слів з префіксоїдом ЄВРО-) / Інна С. Беркещук // Славистиката и българистиката днес: въпроси, идеи, посоки. Сборник с доклади от международната конференция по повод 20-годишнината от създаването на специалност славянска филология. – Благоевград: УИ «Неофит Рилски», 2015. – С. 184–187.
4. Попова З. Д. Язык и национальное сознание. Вопросы теории и методологии / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – Воронеж: Воронежский межрегиональный институт общественных наук, 2002. – 151 с.
5. Нелюба А. Словотворчість незалежної України. 1991-2011: Словник / А Нелюба. – Х.: Харківське історико-філологічне товариство, 2012. – 608 с.
6. Хромов С. С. Русский язык и современное российское общество: регуляция или саморегуляция? / С. С. Хромов // Русская словесность в контексте современных интеграционных процессов. – Волгоград. – 2007. – № 5. – С. 619–632.

Анотація. Пропонована розвідка знайомить з іменниками з префіксоїдом ЄВРО-, які утворилися останніми роками. Творення таких дериватів спродукували, на нашу думку, мовна економія, тяжіння до наслідування чи копіювання у інших народів, прагнення красивого життя, запозичення лексем, а також стрімкий розвиток техніки та засобів прогресу.

Ключові слова: префіксоїд ЄВРО-, мовна картина світу, словотвір, новотвори, когнітивний аспект.

Summary. *The functioning of language as a kind of cognitive, i.e., cognitive, linguistic activities considering the direction of cognitive linguistics, which cognitive mechanisms and structures of human consciousness explores through language phenomena. Cognitive analysis explores how linguistic forms are linked with the structures of human knowledge, and how they are represented in the human mind. And cognitive aspects of study of the traditional problems of word-formation allows us to look at these issues deeper.*

Cognitive linguistics is fundamentally changing not only the means of studying these complex and contradictory phenomena as segmentation, Pohansko, motivation and phraseological, otherwise interpreted their role in slovotsky the language system. The allocation of these processes as the main object of research due to their special status to be a mechanism for the formation of the language picture of the world through derivational means. In addition, these processes are interrelated and affect both morfeo structure and lexical meaning of the word.

Cognitive aspect involves the analysis of linguistic phenomena in close connection with native linguaculture. Central in this approach is the principle of anthropocentrism, formulated by V. Humboldt. In modern writings the language is taught as a means of understanding, conserving and transmitting information about reality. And that derived words reflect the connection between the realities.

The basis of human perception and reflection of the world are quite particular scheme. The person interprets objects, fragments of reality from different points of view. This can be specified on the properties themselves realities, in their assessment, communication with other objects. In the process of mastering reality, a person finds something new, specific to a particular reality, already familiar notices that typical of other objects. Since forming the linguistic image of the world as a result of reality cognition. In the proposed study we consider word-formation means as a way of dividing reality. Morpheme, like other units of language, are the means of expression of mental representations. Note that splitting words into morphemes is due to the whole language system, which reflects the conceptual linkages that cause the knowledge media linguoculture certain reflection. Therefore, it is important to examine system characteristics of the morpheme as a component morpheme structure of speech, which treated the study as a representative motivational, and conceptual characteristics.

Key words: *prefixed EURO-, language picture of the world, word-formation, neoplasm, cognitive aspect.*

Отримано: 2 квітня 2017 р.

УДК 821.161.2.08:06–Укр.

Т. П. Беценко

ПРИКМЕТНІ РИСИ СИНТАКСИЧНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЕТИЧНОЇ МОВИ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Синтаксис як найвищий рівень мовної системи показовий у тому плані, що реалізує потенційні можливості в комплексі всіх інших одиниць. Синтаксична організація ідіостилю митця є ключем для пізнання своєрідності його таланту як мовотворця.

Постановка наукової проблеми та її значення. Аналіз синтаксичної організації поетичної творчості окремого митця суттєвий тому, що дає змогу пізнати специфіку словесного мислеформування. Синтаксичний рівень засвідчує спосіб формулювання та висловлення думки, особливості її мовної/мовленнєвої репрезентації. За словесно-образною комбінацією слів криється специфіка світобачення та вміння з допомогою мовних одиниць передати його. Ознаки світоглядних переконань митця кодуються у довершеному, цілісному висловленні. Отже, висловлення постає як реалізація і водночас як відбиток мислетворчої діяльності мовця.

Поетичний синтаксис, на нашу думку, становить особливу царину художньо-інтелектуальної творчості митця. Талант художника слова багато в чому залежить від конструювання висловлення, від уміння відшліфувати мовний вираз, зворот, від вправності в обранні такої форми побудови думки, за якою постає багаторівневий підтекст.

Закономірно, що інтерес до спадщини Лесі Українки постійний і невимірюваний часом, тому що доробок класика завжди відзначається позачасовістю, завжди актуальний і значущий. Дослідження специфіки мовотворчості митця національного масштабу спричинене потребою пізнання різновекторних граней його таланту.